



**Antoninus Diana Panormitanus, Clericus Regularis, Doctor  
Celeberrimus, Coram S. D. N. Alexandro VII. Episcoporum  
Examinator, & Sancti Officij Regni Siciliae Consultor,  
Coordinatus, Seu Omnes ...**

**Diana, Antonino**

**Lugduni, M. DC. LXXX.**

9. An quæ in superiori Resolutione dicta sunt de fœderibus politicis cum  
Turcis, vel aliis Infidelibus, procedant etiam cum Hæreticis? Et deducitur  
Catholicos non peccare contra leges ...

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-76442](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-76442)

minis casus nostri Franciscum Zipæum inhiato Cas-  
fani obtrcto lib. 3. ca. 3. fol. 257. vbi approbat, & ad-  
mittit fœdera politica, seu ciuilia, de quibus loquimur.

6. Rectè itaque Hurtadus de Mendoza vol. 1. disp.  
76. 2. sect. 2. §. 29. sic ait. Iure humano non est inter-  
dicta omnis communicatio ciuili cum Iudæis, aut  
Paganis; quia iure interdicta sunt nonnullæ commu-  
nicationes, non tamen omnes. Secundò quia Romæ  
licitè agunt fideles cum Iudæis exercitibus merca-  
tariam, arte, & viles. Idem Marsilia cernitur, & an-  
te illorum ex Hispania expulsionem, frequentia  
erant cum illis commercia. Cum Saracenis nostri  
agunt, interdum; tum cum Mancipiis, quibus abun-  
dant Hispani; tum Orani, & in aliis Hispaniæ Re-  
gum præsidis. Ratio à priori est negatio legum id  
interdicentium; cum enim illa communicatio sit ap-  
ta per se ad fines honestos naturales, nec sit per se  
ocasio ruina; sed apprime necessaria vitæ ciuili, non  
oportuit eam esse interdictam. Cum Ethnicis agunt  
passim Lusitani in Sina, & Iaponia; item, & Castellani  
apud aliquos Indos nondum baptizatos. Ita Hurtadus.  
Et nota hic obiter contra Aratum vbi supra, &  
Suarez de fide disp. 18. sect. 6. num. 10. Probabiliter do-  
cere ex Sanchez, Castrum Palaum tom. 1. tractat. 4.  
disp. 2. punct. 9. num. 18. Prohibitiones contra Iudæos  
latas in iure, de quibus supra diximus non esse intel-  
ligendas de aliis infidelibus etiam Saracenis, & Ma-  
hometanis; quia cum prohibitio extra verba legis  
extendenda non sit; & prohibitiones fere omnes lo-  
quantur de folis Iudæis, existimat alios Infideles com-  
prehendi. Sed quia aliqui casus sunt, in quibus ex-  
tenditur prohibitio, tum ad Saracenos, tum ad Pa-  
ganos; solum illi casus in quibus reperitur nota ex-  
tensio, admittendi sunt, non alij. Nota etiam  
quod in Bulla Cœnæ sub nomine amorum, &c. non  
comprehenduntur secundum aliquos, vestimenta, pe-  
cunie, merces, victualia, si hæc Turcis transferan-  
tur, & vendantur; & ita ex Toledo & aliis, docet no-  
uissimè. Castrum Palaus, to. 6. disp. 3. punct. 8. n. 6. quic-  
quid antea in contrarium dixerat in to. 1. tr. 4. disp. 1.  
punct. 9. num. 16. & docet Suarez tom. 5. disp. 21.  
sect. 2. num. 56. cum aliis. Deinde non desunt Do-  
ctores afferentes, quod non infringitur prohibitio  
Bullæ Cœnæ, si prohibita transferri ad Turcas, Sara-  
cenos, &c. deferrentur in Christianorum vtilitatem,  
vt si commutentur, vel vendantur pro iis, quibus  
indigent magis Christiani, ita vt maior sit eorum  
commoditas, quam damnum inde proueniens. Et ita  
ex Tabiena, Nauarro, Sayro, & Vgolino docet An-  
tonius Soula in Bullam Cœnæ cap. 8. disp. 51. num. 2.  
licet contra Reginaldum contrarium mordicus te-  
neat Hurtadus §. 130. Vnde vide: an ex dictis excu-  
sentur Toletani, qui transferunt, & vendunt ad  
Oranum magnam cõpiam pilcorum rubeorum,  
quibus vtuntur Arabes; sed quia supra dictos casus  
non admittunt plures Doctores: recurrit Hurtadus  
loco citato ad alias rationes.

7. Sed redeundo ad nostram conclusionem, asse-  
ro, posse Principem inire fœdera politica cum Turcis,  
& infidelibus modo, quo supra explicatum est. Et  
ita hanc sententiam, præter DD. citatos, tenet do-  
ctus Iulioconsultus Andreas Magen in suo tractatu  
historico politico iuridico de Aduocacia armata  
cap. 7. num. 143. vbi licet antea damnauerit absolute  
omnia fœdera cum Turcis, vel infidelibus, tamen  
hæc fœdera politica comprobatur, & admittit vt fœde-  
ra pacis (ait ipse) de non offendendo inita, fœdera  
de limitibus, de mercimoniis importandis & expor-  
tandis, &c. Habent talia fœdera Poloni cum Scythis,  
quos vocant Tartaros, & Imperator, & olim Res-  
publica Veneta cum Turcis. Simile fœdus, dum hæc

scribo à Catholico Rege Philippo IV. per Oratorem  
Turcarum Imperator emixè polciti: sed an absolute  
negandum, vel præscriptis cancellis concedendum,  
sapientissimi Consiliarij, & Doctissimi Theologi,  
quibus augustissimus Rex noster abundat, certus  
sum quod maturè discutient, & examinant.

8. Sed si aliquis curiosus inquirat, an talia fœ-  
dera possint iniri à Principibus Laicis inconsulto  
Summo Pontifice; respondeo, quod quidam vir do-  
ctus hic Romæ negatiuæ sententiæ; licet cum for-  
midine adhærebat, ex Concilio Viennensi, de quo  
in Clement. 1. §. Porro de iur. vbi Imperatori con-  
fœderatio cum Paganis, & Saracenis prohibetur,  
Cuius constitutionis dispositionem ad omnes Chri-  
stianos Principes Cardinalis in dicto. §. Porro in 2. no-  
tabili extendit. Sed respondeo, quod in dicto textu  
Pontifex loquitur de confœderatione in damnum  
Ecclesiæ, sicut fuit illa Athanasij Episcopi Neapoli-  
tani, de qua tractat Baronius ann. 887. Et ita expli-  
cat verba, illius Canonis Masquardus de Sufanis in tr.  
de Iudæis cap. 6. num. 4. & Befoldus de fœderibus cap. 4.  
num. 5. cum aliis, vnde non militat in nostro casu ar-  
gumentum ex dicta Clementina. Et ideo ego scãtio  
non esse necessariã Pontificis licentiam in his fœde-  
ribus inuendis, nam licet Principes laici non possint  
inire fœdera cum Turcis, vel hæreticis permittendo  
eis libertatem conscientie vel exercitium falsæ sectæ,  
etiam in casibus vrgentissimos absque licentia Pontifi-  
cis, vt obseruat Hurtadus de fide. vol. 1. disp. 78. §. 8.  
& disp. 79. sect. 5. §. 32. Cardinalis Lugo de fide disp.  
19. sect. 2. §. 4. num. 124. Tanner. tom. 3. disp. 1. quest. 9.  
dub. 3. num. 101. & alij: nec possint inire fœdera cum  
Turcis, vel infidelibus in casibus à iure prohibitis,  
de quibus supra actum, vt obseruat Hurtadus disp. 76.  
sect. 3. subsect. 7. per totam. Gesualdus in Theolog. mor-  
tom. 2. tract. 14. cap. 7. num. 32. & alij tamen in fœderi-  
bus, de quibus loquimur, hæc minimè adesse tan-  
quam certum suppono: nam tantum agitur de fœde-  
ribus merè politicis, circa Pacem, Inducias, Treu-  
gam, circa mercimonia, & similia: & vt ait Hur-  
tadus d. disp. 76. sect. 3. §. 88. Pax Laicorum non est  
contra iura Ecclesiæ. Ergo possunt Principes Laici  
dicta fœdera contrahere absque sedis Apostolicæ li-  
centia, cum res merè politica sit, & temporalis. Vn-  
de hanc sententiam tenet Befoldus de fœderum Iure,  
cap. 4. num. 5. & ante illum Masquardus de Sufanis tr.  
de Iudæis cap. 6. num. 4. vbi docet, licitum esse Chri-  
stianis Principibus inire pacem, seu inducias, & Treu-  
gas cum Infidelibus inconsulto Summo Pontifice  
Quare supponamus ex hypothesi probabiliter timeri  
Gallum sollicitare Turcas aduersus Hispanum, si ex  
hoc Rex noster Hispanus inire tantum fœdus paci-  
ficum cum Turcis, non video qua ratione licentia  
Pontificis egeret. Quod dicendum videtur in quo-  
cumque alio casu simili: cum in dictis fœderibus nihil  
includatur à Iure Ecclesiastico prohibitum, nec ali-  
quid agatur circa Religionem, aut permissionem fal-  
sorum rituum. Ergo, &c.

Sap. his fœ-  
deribus la-  
tissime in i-  
seq. per not.

Et not. quod  
in hoc casu  
non est opor-  
tuitate  
etiam in  
casibus  
vrgentissimis  
non est opor-  
tuitate  
etiam in  
casibus  
vrgentissimis

RESOL. IX.

An qua in Superiori Resolutione dicta sunt de fœderibus  
Politicis cum Turcis, vel aliis infidelibus, procedant  
etiam cum Hæreticis?

Et deducitur Catholicos non peccare contra leges ex-  
communicationis in conuictu ciuili cum Hæreticis, aut  
in mercatura, bello, aut aliis negotiis politicis,  
maxime quando excommunicatio est generalis aduersus  
Hæreticos, vt est in bulla Cœnæ, quamuis in ea ex-  
communicentur nominatim quidam Hæretici?

Et

Et quid, si adest periculum peruersionis, scandalum, aut alia huiusmodi?

Et notatur, quod ut Catholicus possit habitare in terris Hæreticorum aliqua requiruntur pro praxi.

Et tantum queritur, an cum damnatis in Tribunali. S. Inquisitionis non sit etiam illicitum communicare? Ex part. 10. tract. 2. addit. Ref. 9.

**R**espondeo affirmatiuè. Dico igitur cum Tannero tom. 3. disp. 1. quæst. 7. dub. 5. num. 132. Valentia tom. 3. disp. 1. quæst. 10. punct. 1. Suarez de fide disp. 21. sect. 3. num. 4. Azorio tom. 1. lib. 8. cap. 13. quæst. 7. Sanctarello de Hæresi cap. 7. dub. 1. num. 2. Sanchez Hurtado, Palao, & alii, quod communicare cum Hæreticis, & Apostatis, qui à fide defeecerunt, Ecclesiastico iure in pœnam ipsorum prohibuitur est, probatur, quia vtrique per Ecclesiam excommunicati sunt, cum quibus illicitum est communicare. Cœterum hæc conclusio procedit quidem in antiquo iure: at vero post Bullam Martini Quinti editam in Concilio Constantiensi, quæ incipit *Ad euitanda* communicare cum excommunicatis, adeoque etiam cum hæreticis, siue Apostatis communicatione politica per se non est illicitum, nisi in duobus casibus. Si quis videlicet nominatim sit excommunicatus, & denunciatus, aut notorius percussor clerici; vt nunc post Antoninum, Victoria, Sotum, ex communi docent Henriquez libr. 13. cap. 5. num. 1. Suarez 3. part. tom. 5. disp. 9. sect. 2. & Tolerus libr. 1. Summa cap. 9. licet eam Bullam aliter legant Nauarrus in Manuali cap. 27. n. 35. & Couarruias in cap. Alma mater 1. part. §. 2. num. 2. Ita nimirum vt extendatur interdictum communicandi, tam ad quosuis notorios, quam ad nominatim excommunicatos, & denunciatos; vbi tamen ipsemet Nauarrus monet casum notorij non esse vlu receptum, nisi quoad percussorem clerici.

2. Vnde ex his inferitur cum Hurtado de fide, vol. 1. disp. 76. sect. 1. §. 11. Catholicos non peccare contra leges excommunicationis in conuictu ciuili cum hæreticis, aut in mercatura, aut in aliis negotiis politicis: Quare in prouinciis permittentibus hæreticos, possunt conciuies mutuo degere. Item in prouinciis penitus Catholicis, permittentibus mercaturam Hæreticis, possunt fideles cum illis negotiari & confabulari, non secus ac cum aliis non excommunicatis. Ratio est, quia sola lex excommunicationis interdicat eam communicationem cum speciatim, & publicè denunciatis tantum. Hinc licet in foro exteriori præsumatur fauere hæretico, qui sciens illum esse talem negotiatur cum illo, multæ tamen in hoc etiam foro sunt circumstantiæ, quæ excusant à tali præsumptione, vt timor, necessitas, cognatio, vel utilitas in pace, militia, & bello. Vnde Carolus V. cuius virtutum memotiam nulla vnquam delebit obliuio, & Philippus II. omnium Regum in fide tuenda, & hæreticis extirpandis vigilantissimus, qui vere Catholici Regis titulum merito sibi promeruit, multos in occurrentibus bellis elegit in Duces, & milites Lutheranos, eosque domis fouerunt. Et quos amore prosequerantur, quatenus erant homines ad pugnam strenui; odio autem habebant, prout erant Hæretici, fidemque reliquerunt. Et hæc ex causa vt obseruat Hurtadus loc. cit. §. 5. nunc in Hispania exercetur commercia cum Anglis, è quibus complures hæretici notorij mercaturam agunt. Quod si ante specialem denuntiati, idem essent vitandi, complures essent serupulorum occasiones.

3. Nec supradictis obstat, quod in c. sicut de ret. & in c. si quem forte 24. q. 1. dicitur, omnes scilicet Hæreticos esse vitandos, & præterea in prima excommuni-

catione Bullæ Cœnæ nominatim excommunicantur Lutherani, & quidam alij; ergo saltem isti sunt vitandi. Respondeo, vt sæpius dictum est olim omnes excommunicatos fuisse vitandos, non verò post Concilij Constantiensis decretum. Quod verò in prima excommunicatione Bullæ, quidam hæretici nominatim excommunicantur, hoc non facit, vt eos teneamus vitare; quia illa Denuntiatio est generalis, vt docet Sayrus lib. 3. de Censuris c. 4. n. 32. Volimus de Censuris Papæ reseruatis, 1. part. c. 14. in fin. Verum omnia supradicta intelligi debent ex sola vitæ excommunicationis, nam si adest scandalum, periculum peruersionis, aut alia huiusmodi, communicatio cum hæreticis esset illicita, non tamen ab excommunicatione.

4. Sed circa communicationem cum Hæreticis seruanda sunt ea, quæ statuit Clemes Oſtatus in Bulla, Cum sicut, die 26. Iulij 1596. & Gregorius XV. in alia Bulla incipiente, Romani Pontificis, die 2. Iulij 1622. per Bullam Clementis vt Catholicus possit habitare in terris hæreticorum, aliqua requiruntur, quæ in illis videbis. Per Bullam verò Gregorij statuitur, quæ hæretici apud Italos morari possint; & Catholici eos receptantes, aut fauores, aut auxilium præstantes, puniendi sunt vt fauores, & receptores hæreticorum, siue sint Ecclesiastici, siue laici. Vnde miror, stante supradicta Bulla Gregoriana, quo pacto permittatur in quadam Italia ciuitate habitare hæreticos, ad studendum in eius vniuersitate, & tamen, vt obseruat Abbas in c. de Iudæis n. 1. Ananias n. 3. De eius in c. Consultus c. 3. n. 4. de appellat. in Scholis contrahitur intrinseca familiaritas, & amicitia. Videant igitur cum dictis hæreticis conuersantes, quid faciant, si nolunt in suspicionem hæresis incidere.

5. Notandum tamen est hic, supradicta verba Gregorij XV. non comprehendere, vt notat Botdonus num. 13. hæreticos milites, quorum multi his nostris temporibus militant in diuersis exercitijs hio in Italia: quia Bulla loquitur tantum de hæreticis domicilijs, seu habitationem in Italia habentibus. Milites autem qui sunt in exercitu, non propriè domicilijs, aut habitationem dicuntur habere, cum sequantur exercitum vagando huc, vel illuc iuxta exigentiam belli, & imperium ducis exercitus, domicilijs autem tunc acquiruntur ab aliquo, quædo animus habet perpetuè manendi in loco electo. Nec hospitio receptas hæreticū transeuntem ineluditur in Bulla Gregoriana; quia illi domum non dicitur locare, aut quouis modo gratis domicilijs, aut habitationem propriè dictam concedere; sed tantum hospitio transeuntem recipere; vnde non dicitur propriè fautor, aut receptor formaliter & in causa hæresis. Idem dicendum est de aliquibus mercatoribus hæreticis Anglis, qui in Siciliam solent venire cum multis mercibus, quia Siculi cum ipsis non tractant, tanquam cum hæreticis formaliter, cum nihil agant cum illis spectans ad Religionem, sed cum eisdem negotiantur tanquam mercatoribus, & sibi paribus in materia mercaturæ: Confirmatur, quia sicut possunt habitare in eorum terris iuxta Bullam Clementis superius adductam, & cum iisdem tractare, exceptis illis quatuor casibus in dicta Bulla expressis: ita à fortiori contrahere, & negotiari transeuntem causa mercaturæ.

6. Nec obstat dicere, huiusmodi conuersationem titulo mercaturæ, aut belli non esse admittendam, quia conuersatio cum hæreticis est prohibita non solum iure Ecclesiastico, sed etiam naturali & diuino, cui nullus potest derogare, neque in eo dispensaret nam Respondeo cum Bordonio in Saero Tribunali c. 24. q. 11. n. 22. Quod in conuersatione cum hæretico duo considerari possunt, participatio in rebus diuinis, & in rebus temporalibus: ratione primi prohibito

Sup. hoc in Resolucio- nibus & §§. nor. seq.

Sup. hoc supra in Ref. 48. Sed dices, & in tom. 1. tr. 1. lege doctrinam Ref. 148. 149. & 150. quamuis in Ref. 148. quæstio sit pro excommunicatis toleratis.

prohibito est naturalis & diuina, in qua dispensatio, & derogatio locum habere non potest; ratione secunda; prohibitio est solum positia & Ecclesiastica: quæ habet locum, quando adest periculum subuersionis, & timetur scandalum. Et cum negotia temporalia de se non ordinentur ad scandalum, neque subuersionem, sed sint indifferentia; propter bonum commune permittuntur cum hæreticis; nam aliquando hac occasione conuertuntur ad Catholicam fidem, conuersando cum Catholicis. Mente tamen tenendum est, cum dictis hæreticis solum occasionaliter agendum esse; nam si præter necessitatem in ordine ad militiam, & mercaturam cum ipsis nimia familiaritas, uisitatio, munus oblatio, &c. habetur, ex his oritur contra Catholicos suspicio de hæresi, per ea quæ additæ Carena in *tract. de Officio Sanctæ Inquisitionis part. 1. tit. 4. § 7. per totum*, & Paulus *tom. 1. r. 4. disp. 2. punct. 9. n. 5.* ubi sic ait. Verum & si ratione excommunicationis, quam hæreticus contrahit, eius familiaritatem non tenearis vitare, quousque denunciatus sit, tamen si inde hæreticus occasionem sumit perseuerandi in hæresi, vel alij præsumunt, re illius erroribus consentire, omnino illum vitare debes. Quia propter in foro externo ex nimia cum hæretico familiaritate, conuersatione, munus oblatio hæresis suspectus redderis, & fautor hæretici iudicaris, ex *text. in cap. Inter sollicitudines, vers. in penam, de Purgat. Canon.* ubi iudicatur purgatio sic cum hæretico conuersanti ob suspensionem, & ab officio suspenditur: suspicio autem modò leuis, modò gratis iudicanda: est pro qualitate circumstantiarum ita ille. Et ita in Regno Siciliæ, quando naves ex Anglia ibi cum mercimoniis adueniunt; relinquimus Siculos cum dictis Anglis negotiari in ordine tantum ad mercaturam. At si extra illam nimia familiaritate, cum ipsis vrentur, Inquisitores contra illos procederent, consideratis circumstantiis loci, temporis, personarum, & prout moris est in

nostro Sacro Tribunali. Vnde ego his diebus interrogatus, quid faciendum cum multis hæreticis hinc Romæ existentibus; stante Iubilæo anni Sancti; Respondi conuersantes cum ipsis non incurrere in censuram ex superius dictis, quia non sunt hæretici nominatim denunciati; tamen cum ipsis putauit tantum transeunter, occasionaliter, & parcè loquendum & conuersandum esse, & à frequenti familiaritate cauendum: nam alioquin ex illa posset oriri suspicio, scandalum, periculum, &c.

7. Sed post hæc scripta inuenio omnia à me superius firmata, confirmare etiam Magistratum Texedam Dominicanum in Theolog. *tom. 2. lib. 3. tract. 1. dub. 1. nu. 31.* ubi docet Principes posse inire fœdera, & celebrare contractus cum hæreticis, nec obstarè quòd sint excommunicati: quia, ait ipse, cum hæretico non nominatim excommunicato; dummodo toleratus sit, bene possumus participare in omnibus actionibus, tam spiritualibus, quam ciuilibus, excepto peruersionis periculo, & scandalo Ita Texeda, qui citat Caieranum in *2. 2. quest. 10. art. 9.* Et tandem nota ex hac Doctrina aliquos etiam asserere non esse illicitum communicare cum hæreticis damnatis in nostro Tribunali Sanctæ Inquisitionis à Quæstoribus fidei; vt obseruat Hurtadus, *vol. 1. de fide disputatione 76. sect. 1. §. 10.* & ita docet Sanchez in *Summa Tom. 1. libr. 2. cap. 9. numer. 4.* licet contrarium asserat Suarez in *3. par. tom. 5. disp. 9. sect. 2. num. 10.* & de fide *disput. 21. sect. 3. num. 7.*

Quoad hoc lege R. f. & §. annotatio- nis præcti- ca, & totam doctrinam huius ref.

Et hæc dicta sufficiant circa præsentem quaestionem, quam ita clarè, & practicè, ac minutatim discussam apud alios Auctores non inuenies. Et ego illam composui iussu eruditissimi, & nunquam satis laudati viri D. Laurentij Ramirez de Prado, in supremo consilio Castellæ Senatoris dignissimi, indissolubili amicitia vinculo mihi coniuncti.



TRACTATUS XIV.

DE

LIBERTATE  
CONSCIENTIÆ,

An possint illam Principes Laici, inconsulto Pontifice hæreticis concedere?

RESOLVTIO PRIMA.

An liceat Principibus concedere hæreticis libertatem conscientia sine consensu Summi Pontificis?  
Et affirmatiua sententia asseritur?  
Et inferri non posse Principes, inconsulto Pontifice ex causa necessitatis publicæ dare licentiam Iudæis exercendis vstris, & possunt in hac re per Ecclesiam impediri. Ex parte 10. tractatu 3. Resolut. etiam 1.

Germanorum capite 3. section. 6. numer. 1. sic ait. Vti saniores, & concordēs pacificationem Religionis doctrina totius præcedentis, tract. signauer in Ref. 8. §. Sed si ante me- dium, vers. nam licet Principes.

amant; eamque seu singulare Dei beneficium agnoscent atque deprecant; ita è contra Pontificij discordes illam odio prosequuntur, eamque nobis eripere omnibus modis student. Hoc, vt eò facilius efficere queant nonnulli ex ordine Iesuitico Pacificationem Religiosam ab initio statim patrum habuisse authoritatis, contendunt; quòd nempe consensus Pontificis ad validitatem huius actus non accesserit, qui tamen maximè fuit necessarius; cum Pacificatio hæc non minus tangat Papam, quam reliquos imperij status; præsertim quòd in ea agatur de minuenda ipsius authoritate & iurisdictione.

§ 5

§. 1. Affirmatiue respondent hæretici. Vnde Benedictus Carponius in *legem Regiam Tom. 1. X.*